

ประสบการณ์การทำงานด้านการบริหารจัดการน้ำในภาคอีสาน

เอกสารนี้เขียนขึ้นเพื่อบอกเล่าประสบการณ์ ในการทำงานเกี่ยวกับการบริหารจัดการน้ำ เพื่อเป็นการสะสมความรู้ บางเรื่องอาจเป็นไปตามหลักวิชา บางเรื่องเกิดจากการบูรณาการวิชาการต่างๆ หลายสาขา บางเรื่องที่น่าสนใจก็ไม่ทราบว่าถูกหรือผิด แล้วแต่มุมมองทัศนคติในขณะนั้น แต่ถ้ามองในด้านขององค์ความรู้แล้ว ก็อาจทำให้คนทำงานรุ่นต่อไป เกิดประกายความคิดกำหนดรูปแบบวิธีการทำงานให้ดียิ่งขึ้น ทำให้เกิดนวัตกรรม เกิดการสะสมความรู้ที่ช่วยให้เจ้าหน้าที่ทำงานถูกต้องตามหลักวิชาการมากยิ่งขึ้น ไม่ต้องการเขียนประวัติส่วนตัวแต่เมื่อเป็นประสบการณ์การทำงานจึงหลีกเลี่ยงไม่ได้และเรื่องนี้คาดว่าคงมีใครเขียนเหมือนกัน

ในช่วงเวลาประมาณ 50 ปี ที่ผ่านมามาจนถึงปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงที่มีผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ และวิธีการทำงานมาก แนวคิดและวิธีการทำงานในเรื่องนี้ ในบางเรื่องจึงไม่สามารถนำมาใช้ได้ เช่น สมัยก่อนการเดินทางใช้รถไฟ ที่ใช้เครื่องจักรไอน้ำพอลถึงสถานีใหญ่ๆ ก็ต้องขนไม้ฟืนขึ้นไปเติม หรือถ้าใช้เรือที่มีเครื่องยนต์ ก็เป็นเครื่องยนต์ที่ต้องใช้เตาฟืนไฟเผาหัวเครื่องให้ร้อน ก่อนจึงจะหมุนให้เครื่องยนต์ติดได้ เมื่อปี 2516 เรียนชั้นปี 1 การคำนวณทางวิศวกรรมสมัยนั้นใช้ Slide rule หรือตารางต่างๆ ช่วยในการคำนวณ พอขึ้นปี 2 เครื่องคิดเลขทางวิศวกรรมมีขนาดเล็กและราคาถูกทำให้การคำนวณต่างๆ มีความแม่นยำมากขึ้น เครื่องคอมพิวเตอร์สมัยนั้นมีขนาดใหญ่ราคาแพง การป้อนข้อมูลต้องใช้บัตรเจาะรู ต่อมาปี 2526-2527 มีการใช้คอมพิวเตอร์ขนาด 8 บิต การทำงานจะต้องเขียนโปรแกรมสั่งงานทุกขั้นตอน ไม่มีโปรแกรมสำเร็จรูปเหมือนปัจจุบัน การคำนวณหาความต้องการน้ำในโครงการชลประทานต้องใช้เวลาหลายสิบนาที

วันที่ 20 มีนาคม 2520 เริ่มทำงานเป็นลูกจ้างประจำตำแหน่งช่างก่อสร้างชั้นสอง สังกัดงานออกแบบภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน ช่วงนี้ทำงานออกแบบระบบส่งน้ำ ที่นี้มีการทำงานกันเป็นระบบดี ได้เห็นกองจัดสรรน้ำทำงานบริหารจัดการน้ำ วันที่ 1 กรกฎาคม 2526 ได้บรรจุเป็นข้าราชการตำแหน่งเจ้าหน้าที่ชลประทาน 2 สังกัดโครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาอ่างเก็บน้ำจังหวัดกาฬสินธุ์ การทำงานตำแหน่งนี้ได้เลือกมาเอง เพราะมีการพูดกันมากกว่าภาคอีสานมีความกันดารแห้งแล้ง เมื่อจบจากโรงเรียนการชลประทานก็อยากจะแก้ปัญหานี้ (ตั้งใจ) ลักษณะของพื้นที่ที่มีความแตกต่างๆ กับชีวิตในซานเมืองที่ราบลุ่มภาคกลางมาก วัฒนธรรมชีวิตความเป็นอยู่ก็ไม่เหมือนกัน จึงต้องทำความเข้าใจให้ชัดเจนเกี่ยวกับลักษณะภูมิประเทศ ดินฟ้าอากาศ ประวัติศาสตร์ ความเชื่อทัศนคติ ชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้าน ลักษณะดิน พืชพรรณ ข้อมูลน้ำฝน น้ำท่า ฯลฯ วิธีง่ายที่สุด คือ อ่านหนังสือ พูดคุยสอบถามกับชาวบ้าน การไปดูด้วยสายตาตนเอง สิ่งที่คนพูดกันว่าภาคอีสานเคยเป็นทะเลมาก่อน มีชั้นเกลืออยู่ใต้ดิน มีความยากลำบากใน

การหาน้ำกินน้ำใช้ ปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์จริงหรือเปล่า เรื่องจริงเป็นอย่างไรมีข้อมูลอะไรเป็นหลักฐาน

ในสมัยนั้นชาวบ้านใช้น้ำจากบ่อน้ำประจำหมู่บ้าน เป็นน้ำ อุปโภค-บริโภค บ่อน้ำเป็นบ่อที่ขุดผ่านชั้นดินลูกรังหรือดินเหนียวอาจมีการกุด้วยไม้กระดานเป็นบ่อสี่เหลี่ยม หรือใช้ท่อซิเมนต์ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 1.50 เมตร มีความลึกประมาณ 5 - 12 เมตร แล้วแต่สภาพพื้นที่อาจใช้ได้ตลอดปีหรือบางช่วงในฤดูฝน ชาวบ้านเล่าให้ฟังว่าก่อนสร้างอ่างเก็บน้ำการหาน้ำอุปโภค-บริโภคและเลี้ยงสัตว์มีปัญหามาก ในฤดูแล้งต้องพาสัตว์เลี้ยงไปหาน้ำไกลๆ พื้นที่ลุ่มบริเวณตัวเมืองจังหวัดกาฬสินธุ์ไปอำเภอยางตลาด เป็นพื้นที่ที่มีน้ำท่วมในฤดูฝนสูงมากจนกระทั่งสร้างเขื่อนลำปาวเสร็จ ปัญหาน้ำท่วมจึงบรรเทาลงได้มากในสมัยก่อนมีการสร้างอ่างเก็บน้ำในจังหวัดกาฬสินธุ์การหาน้ำเพื่อการอุปโภค - บริโภคและเลี้ยงสัตว์มีปัญหาในหลายพื้นที่ต้องพาฝูงสัตว์ (วัว ควาย) ไปหาแหล่งน้ำไกลๆ อ่างเก็บน้ำขนาดเล็ก ขนาดกลางก็ช่วยปัญหาการขาดแคลนน้ำในฤดูแล้งได้มาก ในช่วงปลายเดือนกันยายน 2520 มีปัญหาชาวบ้าน 2 กลุ่ม ในคลองส่งน้ำสายใหญ่ฝั่งซ้าย อ่างเก็บน้ำห้วยสีทน ทะเลาะกันตกลงกันไม่ได้ กลุ่มหนึ่งจะให้หยุดส่งน้ำอีกกลุ่มหนึ่งจะให้ส่งน้ำ พนักงานส่งน้ำที่เป็นลูกจ้างประจำแก้ไขปัญหไม่ได้ จึงมาขอคำแนะนำเพราะโครงการฯมีข้าราชการเพียง 2 คน เท่านั้น หัวหน้าโครงการฯไม่อยู่ในสมัยนั้นไม่มีการแบ่งงานกันมากจึงต้องทำงานทุกอย่าง วิจัดการปัญหาก็จวนตัวแทนชาวบ้านทั้ง 2 กลุ่ม พนักงานส่งน้ำ เดินไปดูตามคันคลองซึ่งเป็นคลองดิน คันคลองมีขนาดเล็กต้องใช้วิธีเดินเท่านั้นระหว่างเดินก็พูดคุยปัญหา พบว่าชาวบ้านที่ไม่ต้องการน้ำอยู่ต้นคลองปลูกข้าวก่อนข้าวเริ่มแก่แล้วไม่ต้องการน้ำ ชาวบ้านที่ต้องการน้ำอยู่ปลายคลองข้าวกำลังตั้งท้องออกรวงต้องการน้ำมากระหว่างที่เดินไปก็เห็นชาวบ้านเอาฝือกกันและมี เครื่องมือจับปลา พื้นบ้านเป็นระยะๆ ทำให้น้ำไหลช้า เอ่อไปท่วมพื้นที่นาตอนต้นคลอง วิธีแก้ปัญหาก็จวนชาวบ้านเอาสิ่งกีดขวางออกแล้วส่งน้ำครึ่งคลองปัญหาก็จบลงด้วยดี อยู่ว่างๆ ออกไปกับช่างสำรวจซึ่งได้เห็นสภาพทั่วไปเกือบทั้งจังหวัด วันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2521 เปลี่ยนตำแหน่งเป็นวิศวกรโยธา 3 สังกัดงานก่อสร้างกองก่อสร้างโครงการย่อยทำงานก่อสร้างงานชลประทานขนาดเล็กในเขตจังหวัดกาฬสินธุ์ (ในช่วงเดือนเมษายน - พฤษภาคม 2517 ได้ไปฝึกงานก่อสร้างที่อ่างเก็บน้ำห้วยเสนง จังหวัดสุรินทร์ ซึ่งการฝึกงานได้เรียนรู้ขั้นตอนการทำงานก่อสร้างอย่างเป็นระบบ คือ ทุกวัน ผู้รับจ้างต้องส่งรายงานความต้องการว่าจะทำงานอะไร ตรงไหน อย่างไร การควบคุมงานดิน มีการตรวจสอบบ่อดิน คุณภาพดิน ความชื้น การถมดินให้ช่างสำรวจให้ระดับกำหนดขอบเขตพื้นที่ดินถม กำหนดความสูง มีช่างควบคุมอยู่ประจำ นับจำนวนเที่ยวของการบดอัด และชี้จุดที่คิดว่ามีความหนาแน่นน้อย ทดสอบหาความแน่นของดิน งานคอนกรีต คูการตั้งแบบคูการผูกเหล็กก่อนเทคอนกรีตต้องตรวจสอบความเรียบร้อยทุกครั้ง งานคอนกรีตมีคั่นยื่นเฟ้าหน้าไม้ คูสวนผสม หิน ทราช ปูน น้ำ ทดสอบความชื้นเหลว เก็บตัวอย่าง ถ้าเทไม่เสร็จทำรอยต่อ เสร็จแล้วใช้น้ำยาบ่มคอนกรีต)

ในช่วงที่ทำงานที่จังหวัดกาฬสินธุ์มีบ่อยครั้งที่ได้เข้าไปสังสรรค์พูดคุย บางครั้งก็เข้าไปนอนที่เขื่อนลำปาว ทำให้รู้เรื่องเกี่ยวกับเขื่อนลำปาวได้พอสมควร เพื่อป้องกันปัญหาน้ำท่วมของงานก่อสร้างได้วางแผนทำงานก่อสร้างปี 2521 ให้เสร็จภายใน วันที่ 31 พฤษภาคม ตามคำแนะนำของผู้ใหญ่ที่มีประสบการณ์ทำงานมานาน ช่วงนี้ได้ทำประมาณการทั้งงานซ่อมแซมและงานก่อสร้างชลประทานขนาดเล็กปี 2522 ของโครงการฯเสร็จทั้งหมดประมาณเดือนมิถุนายน มีคำสั่งให้หัวหน้าโครงการฯย้ายไปทำงานที่โครงการห้วยปลาหาง อำเภอพังโคน จังหวัดสกลนคร ท่านก็ชวนไป ช่วงนี้ได้ไปพักกับเจ้าหน้าที่ของกรมฯที่มามากแบบงานชลประทานขนาดเล็กที่จังหวัดสกลนคร ช่วงนี้ทำประมาณการของงานชลประทานขนาดเล็กของจังหวัดสกลนคร ปี 2522 ทั้งหมดเสร็จ ประมาณเดือนกรกฎาคม 2521 มีฝนตกหนักที่จังหวัดนครพนม อ่างเก็บน้ำห้วยส้มโอง มีน้ำไหลข้ามหลังคัน หัวหน้าโครงการฯถูกย้ายไปแก้ไขปัญหา ก็ชวนไปอยู่นครพนมด้วยที่จังหวัดนครพนมการแก้ปัญหาหน้าไหลข้ามหลังคันทำโดยวางกระสอบทรายแล้วให้น้ำไหลข้ามโดยระวังไม่ให้เกิดการกัดเซาะจนเป็นอันตราย ต่อมาได้มีการปรับปรุงทางระบายน้ำล้นฉุกเฉินให้สามารถใช้งานได้ การแก้ปัญหาอุทกภัยในกรณีน้ำล้นหลังทำนบดิน การสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในเขตจังหวัดกาฬสินธุ์ สกลนคร นครพนม มุกดาหาร อานาจเจริญ ร้อยเอ็ด ยโสธร และอุบลราชธานี ตั้งแต่ปี 2521 พบว่าการแก้ปัญหาโดยการเสริมกระสอบทราย คูแลไม่ให้เกิดการกัดเซาะ ไม่มีปัญหาทำนบดินพังทลาย แต่การตัดคันดินให้เป็นช่อง ส่วนใหญ่จะควบคุมการกัดเซาะไม่ได้เกิดความเสียหายมาก ในช่วงปี 2522 - 2526 ทำงานก่อสร้างงานชลประทานขนาดเล็กในเขตจังหวัดนครพนม มุกดาหาร ในช่วงปี 2523 ไปทำงานก่อสร้างอ่างเก็บน้ำบ้านกกเต้ พร้อมระบบส่งน้ำที่อำเภอกุดบาก จังหวัดสกลนคร ตุลาคม 2523 ทำงานพัฒนาเพื่อความมั่นคงห้วยบางทราย ควบคุมงานก่อสร้างอ่างเก็บน้ำห้วยหินลับ และอ่างเก็บน้ำห้วยไร่ อำเภอดงหลวง จังหวัดมุกดาหาร ในช่วงนี้ได้เห็นปัญหาอุทกภัยทั้งในกลุ่มน้ำชี - มูล และกลุ่มน้ำโขง เพราะได้ช่วยงานโครงการชลประทานนครพนม (ขณะนั้นยังไม่ได้แยกจังหวัดมุกดาหาร) ด้วย ช่วยตรวจสอบเรื่องร้องขอโครงการ (พิจารณาโครงการ) ตรวจสอบคูปัญหาอุทกภัย การช่วยเหลือการทำนาปรังโดยใช้เครื่องสูบน้ำ ตั้งแต่เริ่มทำงานได้เห็นแผนที่อากาศของกรมอุตุนิยมวิทยา ที่กรมชลประทานส่งมาให้ในช่วงฤดูฝนเป็นประจำ ช่วงแรกก็ดูรู้เรื่องบ้างแต่ก็พอเข้าใจ แต่จังหวัดนครพนมเป็นจังหวัดที่มีฝนตกมากที่สุดจังหวัดหนึ่งในภาคอีสานและได้รับอิทธิพลจากพายุจรเป็นประจำทุกปี ทำให้สามารถดูแผนที่อากาศรู้เรื่องมากขึ้น และตลอดเวลาที่ทำงานได้เดินทางไปติดต่อราชการและไปเที่ยวเล่นที่จังหวัดอุบลราชธานีเป็นประจำเพราะเป็นที่ตั้งสำนักงาน มีนาคม 2526 ผชป.5 ในขณะนั้นได้ชวนให้ย้ายไปทำงานที่สำนักชลประทานที่ 5 ตำแหน่งหัวหน้าสายงานจัดสรรน้ำและสถิติงานวิศวกรรม (ขณะนั้น สชป.5 แบ่งงานออกเป็นของงานคือ งานบริหารและงานวิศวกรรม ไม่มีส่วนไม่มีฝ่าย) ทุกวันจะได้รับวิทยุแจ้งข้อมูลน้ำฝน-น้ำท่าของภาคตะวันออกเฉียงเหนือเกือบทั้งหมด ช่วงนี้ได้ไปประชุมเรื่องการจัดสรรน้ำในช่วงฤดูแล้งและการรับสถานการณ์อุทกภัยที่

จังหวัดขอนแก่นและได้ติดตามไปประชุมเกือบทุกครั้งที่มีการจัดไปอบรมประชุมเกี่ยวกับการปลูกพืช การจัดสรรน้ำ ต่อเนื่องจนกระทั่งถึงปัจจุบัน ในช่วง 1 มิถุนายน 2527 - 1 กุมภาพันธ์ 2531 ศึกษาระดับปริญญาโทในด้านวิศวกรรมชลประทานวิชาการคือทรัพยากรน้ำ ในช่วงนี้ได้พยายามเลือกลงวิชาเกี่ยวกับชลศาสตร์และอุทกวิทยาเพื่อใช้บริหารจัดการน้ำให้มากที่สุด และในการทำงานด้านชลประทาน ในวิชาหลักการชลประทานจะมีวงกลมสามวง คือด้านวิศวกรรม ด้านเกษตรกรรม ด้านเศรษฐกิจและสังคม ดังนั้นถ้าจะทำงานชลประทานให้ดีต้องรู้เรื่องเหล่านี้ด้วยจึงได้เรียนมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราชาจบด้านเศรษฐศาสตร์ปี 2530 จบด้านบริหารธุรกิจ ปี 2534 เรียนกฎหมายแต่ไม่จบ ทุกวิชาที่เรียนได้นำไปประยุกต์กับงานทำให้สามารถเข้าใจงานได้มากขึ้น และสามารถชี้แจงผู้เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนให้แก่ใจงานได้ดียิ่งขึ้น

ในช่วงการปลูกพืชฤดูแล้งปี 2528 -2529 ได้ขอให้ สขป.5 ส่งตัวไปศึกษาการบริหารจัดการน้ำที่เขื่อนแม่กลอง สขป.10 โดยมีวัตถุประสงค์ศึกษาโปรแกรม WASAM (Water Allocation Scheduling and monitoring) เนื่องจากเป็นความรู้ใหม่และเก็บข้อมูลทำวิทยานิพนธ์เรื่องการประเมินผลการจัดส่งน้ำชลประทานในระดับไร่นา) โขคดีที่ได้รับคำแนะนำจากคนที่ทำโปรแกรมหลักการที่สำคัญที่คนส่วนมากละเลย คือ

1. จะใช้โปรแกรมอะไรจำนวนไม่ใช่เรื่องสำคัญเพราะผลลัพธ์ไม่แตกต่างกันมาก
2. WASAM มีเอกสารสนับสนุนตัวแปรในโปรแกรมทั้งหมด เช่น การระเหย การรั่วซึม ฝนใช้การ การใช้น้ำของพืช ฯลฯ และควรมีการตรวจสอบปรับแก้ทุกจุด
3. ค่าต่างๆ ที่ใช้ในโปรแกรมต้องตรวจสอบให้เป็นจริงอยู่เสมอ เช่น ค่า C ของอาคารประสิทธิภาพการส่งน้ำ การใช้น้ำ ชนิดของพืช พื้นที่การปลูกพืช ปัญหาที่หลายคนพูดว่าโปรแกรมใช้ไม่ได้ ส่วนใหญ่เป็นเพราะไม่ได้ปรับแก้ข้อมูลตัวแปรเหล่านี้

หลังจากนั้นได้กลับทำงานในตำแหน่งหัวหน้างานจัดสรรน้ำ ฝ่ายจัดสรรน้ำและบำรุงรักษา (กรมฯแบ่งส่วนใหม่) ในช่วงนี้ได้ไปอบรมดูงาน ประชุมในเรื่องการบริหารจัดการน้ำเป็นประจำ ได้เริ่มนำข้อมูลระดับ - ปริมาณน้ำแผนผังการไหลของน้ำในแม่น้ำชี - มูล ไปติดที่ศาลากลางจังหวัดอุบลราชธานี (ทำงานประชาสัมพันธ์มากขึ้น) ต้นเดือนตุลาคม 2536 ได้ย้ายไปทำงานในตำแหน่งหัวหน้างานวิศวกรรมโครงการชลประทานร้อยเอ็ด ซึ่งในช่วงปี 2536 - 2543 ที่ทำงานที่จังหวัดร้อยเอ็ด ได้มีโอกาสพบและชี้แจงเรื่องงานกับ รมว.เกษตรและกรมการของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและวุฒิสภาหลายคนในเรื่องปัญหาอุทกภัย ภัยแล้ง บ่อยๆ ทุกปี และได้เตรียมเอกสารบรรยายสรุปให้กับผู้ใหญ่ของกรมฯ ในช่วงนี้ได้มีการประสานงานกับ สขป.4 (ขอนแก่น) เกี่ยวกับการบริหารจัดการน้ำในช่วงอุทกภัยและภัยแล้งเป็นประจำ เพราะทุกคนมักจะคิดว่ารู้เรื่องดี ที่จริงแล้วทุกคนก็ทำได้ถ้าเอาใจใส่อย่างต่อเนื่องเป็นระยะเวลาานานทำให้ต้องทำงาน

เกินหน้าที่มาก แต่ถือว่าทำงานให้กับชาวบ้าน ทางผู้ว่าราชการจังหวัดร้อยเอ็ดในขณะนี้ได้ให้ความสำคัญในงานชลประทานมากขึ้น

ปี 2543 มีปัญหาฝนตกมากตั้งแต่ปลายเดือนมีนาคม เพราะเกิดปรากฏการณ์ลานีญา เนื่องจากในช่วงนั้นมีนักข่าวติดตาม รมช.เกษตรที่พบกันบ่อยเคยสอบถามว่าทำไมสถานีโทรทัศน์ออกข่าวไม่ตรง เช่น ถ้าขุดรูน้ำล้นจากทางระบายน้ำล้นเขื่อนลำปาว อ่างเก็บน้ำห้วยแอ่งแล้วออกรายการว่าน้ำจากเขื่อนลำปาว ห้วยแอ่งทำให้เกิดน้ำท่วมตัวเมืองร้อยเอ็ดซึ่งเป็นไปไม่ได้ เพราะระดับตัวเมืองร้อยเอ็ดสูงกว่าระดับตลิ่งแม่น้ำชีประมาณ 13 เมตร นักข่าวบอกว่าพวกข้างในตัดต่อดังนั้นในสมัยนั้นการออกข่าวมักจะมีการตัดต่อให้ตื่นตื่น ปัจจุบันดีขึ้นมาก แต่ถ้าสถานีโทรทัศน์ CNN จะบอกชัดเจนว่าภาพมาจากแฟ้มข่าวไม่ใช่ภาพสด

ธันวาคม 2543 ย้ายไปทำหน้าที่หัวหน้าโครงการชลประทานยโสธรไปรายงานตัวกับท่านผู้ว่าราชการจังหวัดยโสธร ท่านถามเกี่ยวกับอุทกภัย เล่าให้ท่านฟัง 2 - 3 นาที ท่านบอกว่าช่างด้วยกันพูดกันสองสามคำก็รู้เรื่อง (ท่านเป็นวิศวกร) ตั้งแต่นั้นมามักจะถูกเรียกให้พบเรื่องน้ำเป็นประจำทำให้ต้องเปลี่ยนแนวความคิดการทำงานใหม่ โดยคิดว่าถ้าทุกคนรู้เรื่องน้ำได้ดีเท่ากับพวกเรา เขาคงไม่ต่อว่าเราว่าบริหารจัดการน้ำ สิ่งที่ทำคือพยายามอธิบายให้ทุกคนที่เกี่ยวข้องเข้าใจสภาพ ดินฟ้าอากาศ ลักษณะภูมิประเทศ ข้อมูลน้ำฝน-น้ำท่า ซึ่งชาวบ้านอายุมากๆ คนที่อยู่ในพื้นที่นานๆ จะเข้าใจได้เร็วเพราะเป็นความจริงที่มีเหตุมีผล อธิบายได้ ถ้าอธิบาย กับสภาพที่เคยเกิดขึ้นจริงตรงกัน (กรมฯมีข้อมูลหลายสิบปีแล้ว) (เจ้าหน้าที่ชลประทานทุกคนควรจะรู้เรื่องน้ำเป็นอย่างดี) จนกระทั่งถึงปัจจุบัน ในช่วงแรกมีคนจำนวนมากกล่าวหาว่ากรมชลประทานบริหารจัดการน้ำไม่ดีทำให้น้ำท่วม พวกเรารู้ข้อมูลแล้ว ก็รู้ว่ากล่าวหาไม่จริง ก็คิดว่าหากคนเหล่านี้รู้เท่าเราแล้ว เขาคงไม่ตำหนิกรมชลประทาน จึงได้พยายามรวบรวมข้อมูลหาวิธีอธิบายให้ผู้เกี่ยวข้องเข้าใจ ก่อนฤดูฝนปี 2544 ได้ชวน ผจก.ชล.ย.ยโสธร ทำงานเชิงรุก คือไปบอกให้ท่านปลัดจังหวัดที่ท่านให้ความสำคัญเป็นกันเองกับพวกเรา มาก ทราบข้อมูลทั้งหมด ท่านพาไปหาผู้ว่าราชการจังหวัด ท่านผู้ว่าราชการจังหวัดทราบ ก็ให้จัดการประชุมแล้วบรรยายสรุปที่ข้าราชการในจังหวัดฟัง ในช่วงฝนตกหนัก น้ำจากพื้นที่จากตอนบนไหลลงมามากก็ออกไปดูพื้นที่ และสรุปข้อมูลระดับน้ำรายวัน วิเคราะห์ข้อมูลน้ำฝน น้ำท่า ส่งให้จังหวัดทุกวัน ทันทีที่เทศบาลขอเครื่องสูบน้ำก็จะดำเนินการทันทีภายในวันนั้น ช่วงนั้นยังไม่ได้ถ่ายโอนฝ่ายยโสธรให้กรมชลประทาน เมื่อน้ำขึ้นสูงก็แจ้งจังหวัด เทศบาล หากกระสอบทรายป้องกันน้ำท่วมได้ทันทีปี 2545 - 2546 ในช่วงฤดูฝนได้ไปตรวจดูคันพนังทั้งหมด บอกใช้ชาวบ้าน อดบ. หากกระสอบทรายป้องกัน เพราะไม่ใช่งานชลประทาน ชาวบ้านให้ความร่วมมืออย่างดี ภายหลังท่านผู้ว่าราชการจังหวัดได้บอกว่าชาวบ้านฝากขอบคุณที่มี แต่พวกเราไปช่วยดูแลในช่วงฤดูฝน (ช่วงนั้นยังไม่มีเงินชดเชยให้กับพื้นที่น้ำท่วม)

ปี 2543 - 2545 ชาวบ้านในเขตจังหวัดยโสธร อุบลราชธานีและร้อยเอ็ด มักจะพูดว่ากรมชลประทานไม่บริหารจัดการน้ำหรือโครงการ โขง-ชี-มูล ทำให้เกิดน้ำท่วม จึงได้พยายามหาข้อมูลตัวเลขลี้ลับข้างข้อกล่าวหา เช่น มีการพูดว่ากรมชลประทานไม่บริหารจัดการน้ำทำให้น้ำท่วมอุบลราชธานี จึงย้อนทราบบว่าเขารู้หรือไม่น้ำไหลผ่านจังหวัดอุบลราชธานีวันละเท่าไร ปริมาณน้ำ 6,250 ล้านลูกบาศก์เมตรต่อวินาที หรือมากกว่าวันละ 500 ล้านลูกบาศก์เมตร ปริมาณน้ำขนาดนี้ 3 วันเต็มเขื่อนลำปาว 4 วันเต็มเขื่อนอุบลรัตน์ เขารู้หรือไม่ว่า พื้นที่เหนือเขื่อนอุบลรัตน์ ประมาณ 11% ของพื้นที่แม่น้ำมูลที่จังหวัดอุบลราชธานีประมาณ 6% อยู่ในพื้นที่ส่งน้ำเขื่อนลำปาว พื้นที่อีก 80 กว่าเปอร์เซ็นต์ไม่มีที่กักเก็บน้ำ ถ้าไม่รู้จริงไม่ควรพูด (ข้อมูลเหล่านี้ต้องจำขึ้นใจ) ช่วงนั้นได้รับเชิญไปร่วมออกรายการวิทยุสดร่วมกับอาจารย์มหาวิทยาลัยอุบลราชธานีก็คุยกันกับชาวบ้าน ก็บอกว่าน้ำท่วมเป็นเรื่องปกติเพราะเคยท่วมมาประจำทุกปีมากบ้างน้อยบ้างมีน้ำท่วมมากปี 2521 ปี 2493 และชาวบ้านบอกว่า ปี 2481 ก็ท่วมมากเท่ากับปี 2521 ฝ่ายยโสธร ฝ่ายธาตุ น้อยว่าเป็นอุปสรรคการไหล ก็พาไปดูและถ้ำระดับน้ำด้านหน้ากับด้านท้ายไม่แตกต่างกันมาก ก็แสดงว่าไม่ได้เป็นอุปสรรคการไหล จากการที่ต้องบรรยายสรุปเป็นประจำ และจังหวัดก็มีการเปลี่ยนแปลงผู้บริหารบ่อย จึงคิดว่าควรจะเขียนไว้เป็นเอกสารให้อ่านแล้วเข้าใจง่าย จึงเป็นที่มาของเอกสารแนวทางการเตรียมรับสถานการณ์น้ำในพื้นที่จังหวัดยโสธร ที่ฝ่ายยโสธร มีการแต่งตั้งคณะทำงานปิด-เปิดบานฝายยโสธร เพื่อให้มีโอกาสชี้แจงชาวบ้านว่าทำไมควรปิดหรือควรเปิด กุมภาพันธ์ 2551 ได้เข้ามาทำงานที่ส่วนจัดสรรน้ำและบำรุงรักษา สำนักชลประทานที่ 7 จึงคิดว่า ทำอย่างไรจึงจะชี้แจงให้คนในจังหวัดเข้าใจได้ จึงชักชวนเจ้าหน้าที่โครงการชลประทานอุบลราชธานีให้ไปนำเสนอจังหวัด แต่งตั้งคณะทำงานจากส่วนราชการต่างๆที่เกี่ยวข้อง รวบรวมข้อมูลขึ้นเป็นเอกสารแนวทางการเตรียมสถานการณ์น้ำในพื้นที่จังหวัดอุบลราชธานี และบรรยายให้ผู้เกี่ยวข้องเข้าใจ (ใช้กระบวนการมีส่วนร่วมทั้ง 5 ระดับ)

ปัญหาพื้นที่น้ำท่วมซ้ำซาก จากการเข้าไปพบปะพูดคุยกับชาวบ้านส่วนใหญ่แล้วชาวบ้านจะเข้าใจ ว่าการแก้ปัญหาน้ำท่วมไม่ให้น้ำท่วมเป็นเรื่องยุ่งยากซับซ้อน แต่ถ้าเสนอให้มีการพัฒนาให้อยู่กับน้ำท่วมได้ เช่น การก่อสร้างสถานีสูบน้ำด้วยไฟฟ้าหรือพื้นที่ชลประทาน ชาวบ้านจะเห็นด้วยมากกว่าเพราะเห็นผลจริงมีตัวอย่างชัดเจน การมีน้ำท่วมบ้างชาวบ้านยอมรับได้

กลุ่มผู้ใช้น้ำชลประทาน ในปี 2522 มีโอกาสร่วมประชุมสมาคมผู้ใช้น้ำชลประทานที่อ่างเก็บน้ำห้วยจี่เหล็ก จ.มุกดาหาร โดยเจ้าหน้าที่จากกรมฯ มาร่วมประชุมติดตามผลงานความก้าวหน้า การทำงานก่อสร้างโครงการชลประทานเป็นประจำ เพราะทำงานก่อสร้างและช่วยงานโครงการชลประทาน ก็มีโอกาสดูติดตามเข้าร่วมประชุมกลุ่มผู้ใช้น้ำตามโครงการต่าง ๆ เป็นประจำตั้งแต่ปี 2522 เพราะเป็นงานที่ผู้คนสนใจน้อย แต่มีประโยชน์ในการบริหารจัดการน้ำมาก การทำงานปัจจุบันต้องใช้กระบวนการมีส่วนร่วมอย่างมาก

การบริหารจัดการน้ำในโครงการโขง-ชี-มูล

กลางปี 2546 กรมชลประทานได้รับถ่ายโอนงานและเจ้าหน้าที่จากกรมพัฒนาและส่งเสริมพลังงาน งานนี้ค่อนข้างยาก เพราะมีชาวบ้านบางส่วนมีทัศนคติในเชิงลบต่อโครงการ ทำอย่างไรจะบริหารจัดการน้ำให้ได้ดีและไม่มีคนวิพากษ์วิจารณ์กรมชลประทานในเชิงลบ สิ่งแรกที่ทำคือสถานีสูบน้ำด้วยไฟฟ้าขนาดเล็ก ให้เจ้าหน้าที่ไปสำรวจตรวจสอบพูดคุยกับชาวบ้านว่าโครงการที่มีอยู่แต่ละแห่งส่งน้ำได้จริงกี่ไร่ ก่อสร้างครบตามแบบหรือไม่ (ส่วนใหญ่ในระยะแรกจะสร้างเพียงบางส่วน แต่มีแผนก่อสร้างต่อ) มีปัญหาอุปสรรคอย่างไร ต้องการให้ปรับปรุงแก้ไขอย่างไร มีแบบก่อสร้างงานใหม่หรือไม่ก็แห่ง มีความต้องการสถานีใหม่หรือไม่ ทำให้มีข้อมูลที่ใช้ในการบริหารจัดการน้ำได้มาก และทำให้ชาวบ้าน หน่วยราชการต่าง ๆ มีความเชื่อมั่นการทำงานของโครงการชลประทานมากขึ้น เพราะมีข้อมูลที่ถูกต้อง สามารถตอบคำถามได้ทันที สร้างความเข้าใจและพบปะกับชาวบ้าน ช่วยเหลือชาวบ้านตามภารกิจถ่ายโอน ทำให้ปัจจุบันมีการขอให้กรมชลประทานขยายหรือสร้างสถานีสูบน้ำด้วยไฟฟ้าที่จังหวัดยโสธรจำนวนมาก

ฝ่ายโยธา มีลักษณะเป็นเขื่อนระบายน้ำขนาดใหญ่ คล้ายกับเขื่อนเจ้าพระยา หรือเขื่อนแม่กลอง แต่มีการยกกรณีประจวบขึ้นสูงกว่าระดับท้องน้ำ จึงเรียกว่าฝาย (รูปร่างก็พอ) ตั้งแต่ฤดูฝนปี 2543 ที่ถูกกล่าวหาว่ามีการเปิดประจวบน้ำเข้าทำให้เกิดข้อกล่าวหาว่าเป็นสาเหตุอุทกภัย จึงได้ยกบานขึ้นค้างไว้ ไม่มีการเก็บกักน้ำอีก เมื่อรับมาดูแลเมื่อกลางปี 2546 ช่วงฤดูแล้งปี 2546-2547 บานชำรุด ปิดเปิดไม่ได้ 2 บาน จึงใช้ Slop log ชั่วคราว และบานควบคุมน้ำไว้ที่ระดับประมาณ +120.00 รทก. (ระดับน้ำเก็บกัก +126.00 รทก.) ซึ่งแจ้งรับประกันว่าระดับน้ำหน้าฝายโยธาจะไม่ต่ำกว่านี้ตลอดช่วงฤดูแล้ง อาศัยที่เคยทำงานในเขตจังหวัดร้อยเอ็ดหลายปี ทำให้ชาวบ้านในพื้นที่จังหวัดร้อยเอ็ดและจังหวัดยโสธรพอเชื่อถือบ้าง ทำให้มีการปลูกพืชฤดูแล้งมากขึ้น (สร้างความเชื่อมั่น ทัศนคติที่ดี) ปี 2547-2548 ใช้ Slop log แต่เก็บกักน้ำที่ระดับ +121.00 รทก. โดยให้ชาวบ้านติดต่อสอบถามข้อมูล แจ้งปัญหาได้ตลอดเวลากับเจ้าหน้าที่ของโครงการ ปี 2548-2549 ซ่อมบานเสร็จ สามารถใช้ ปตร.ควบคุมระดับน้ำได้ที่ประมาณ +124.50 รทก. ช่วงเวลาที่เริ่มเก็บน้ำได้ประสานงานกับชาวบ้านในพื้นที่ตลอดเวลา เพราะมีการใช้น้ำซับซ้อนยิ่งขึ้น มีการเลี้ยงปลาในกระชังมากขึ้น มีการใช้น้ำปลูกพืชฤดูแล้งมากขึ้น (ชาวบ้านมีความเชื่อมั่นมากขึ้น) สาเหตุที่ไม่สามารถเก็บน้ำได้ถึงระดับเก็บกัก เนื่องจากน้ำจะเอ่อไปท่วมพื้นที่นาบริเวณปากลำน้ำยัง ถ้าจะเก็บกักให้ถึงระดับต้องก่อสร้างคันพนังเพิ่มเติม

ในช่วงฤดูฝนได้ให้เจ้าหน้าที่ตรวจคันพนังให้ฝั่งจังหวัดร้อยเอ็ดและจังหวัดยโสธรอย่างสม่ำเสมอ ถ้าน้ำมากก็แจ้งชาวบ้านให้มาช่วยกันดูแล ซึ่งจะได้รับความร่วมมืออย่างดี ในช่วงต้นฤดูฝนมักจะมีการว่าปลาในกระชังตายเป็นประจำ ซึ่งได้ปรึกษากับประมงจังหวัด ว่าถ้าปลาตายต้นฤดูฝนจะโทษคุณภาพน้ำไม่ได้ ต้องโทษว่าเลี้ยงปลาไม่ถูกต้องตามหลักวิชาการมากกว่า เพราะ

ในช่วงที่ฝนตกใหม่ ๆ น้ำจะชะล้างสารเคมีและสิ่งต่าง ๆ ลงมา ทำให้ออกซิเจนในน้ำน้อย ถ้าเลี้ยงปลาหนาแน่น ปลาก็จะตาย วิธีการแก้ไข ทำได้ง่าย ๆ คือใช้ปั้มน้ำพ่นน้ำ ให้มีออกซิเจนมากขึ้น ก็แก้ปัญหาได้

สถานีสูบน้ำขนาดใหญ่ ในเขตจังหวัดยโสธรมีสถานีสูบน้ำขนาดใหญ่ 3 แห่ง พื้นที่ประมาณ 85,000 ไร่ เมื่อรับงานกลางปี 2546 ไม่เคยส่งน้ำมาก่อน โครงการเหล่านี้ก่อสร้างคลองส่งน้ำสายใหญ่ สถานีสูบน้ำเสร็จมาหลายปีแล้ว เหลือแต่ระบบคลองซอยบางส่วน สภาพปัญหาขณะนั้นคือ จะเอาค่ากระแสไฟฟ้ามาจากไหน เพราะไม่มีโครงการไหนทำมาก่อน ไม่มีงบประมาณค่าบริหารจัดการน้ำ ไม่มีบุคลากรเพียงพอ สภาพคลองทรุดโทรม ขาดการดูแลบำรุงรักษา ชาวบ้านไม่เชื่อมั่น

เริ่มต้นได้นำเรื่องเหล่านี้ปรึกษากับหัวหน้าโครงการชลประทานหลายๆ จังหวัด หน่วยงานของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ในจังหวัดและ สขป.7 อธิบายให้จังหวัดฟังว่า โครงการนี้ก่อสร้างโดยใช้งบประมาณจำนวนมาก ถ้าไม่ทำอะไรก็เปล่าประโยชน์ ถ้ามีค่าไฟฟ้าเพียงเล็กน้อยเพิ่มกิจกรรมการส่งเสริมการเกษตร การส่งเสริมรายได้ อีกนิดหน่อย ก็จะสร้างรายได้ให้กับประชาชนในพื้นที่ได้จำนวนมาก จึงของบประมาณจากกรมชลประทาน ค่ากระแสไฟฟ้า โดยยึดหลักแนวทางเดียวกับสถานีสูบน้ำด้วยไฟฟ้าขนาดเล็ก ที่ให้ชาวบ้านจ่ายเงินสมทบหน่วยละ 60 สตางค์ ดำเนินการตั้งกลุ่ม โดยให้เจ้าหน้าที่ถ่ายโอนมา แต่นำแนวคิดของกรมชลประทานมาใช้ เมื่อไม่มีงบประมาณก็อาศัยให้ อบต. ชาวบ้านในพื้นที่ช่วยเลี้ยงข้าวบ้าง ของงบประมาณซ่อมแซมจากจังหวัดบ้าง กรมฯ บ้าง ให้ อบต. ชาวบ้านทำเอง ซ่อมเองบ้าง แล้วส่งน้ำทดสอบระบบประมาณ 1 เดือน โดยยังไม่เก็บเงินจากชาวบ้าน เพื่อให้ชาวบ้านเชื่อมั่นว่ามีน้ำถึงแปลงของเขอย่างแน่นอน ทำพิธีเปิดโดยเชิญ ผวจ. ส.ส. มาร่วม โดยชาวบ้านช่วยสมทบค่าใช้จ่าย ในการทำบุญจัดงาน เมื่อส่งน้ำได้แล้วได้ชักชวนหน่วยราชการต่าง ๆ บริษัทเอกชน ชักชวนชาวบ้านในพื้นที่ทำกิจกรรมการเกษตร สร้างรายได้จากพื้นที่ชลประทาน ทั้งหมดนี้ได้รับการสนับสนุนจากทุกภาคส่วน มีการขอให้ขยายพื้นที่ชลประทานเพิ่มขึ้น อบต. ชาวบ้านได้ลงทุนก่อสร้างคูน้ำเอง แต่ในส่วนของกรมฯ ก็ได้ขอไปตามขั้นตอน ถ้าชาวบ้านรอไม่ไหวก็แนะนำให้ทำเอง ตามรูปแบบของกรมฯ ในช่วงการเริ่มต้นมีหลายโครงการ ที่มีงานลักษณะเดียวกัน ปรึกษา หาวิธีการบริหารจัดการน้ำ ซึ่งจะได้แนวทางที่ใช้ในปัจจุบัน

การส่งเสริมการปลูกพืชในเขตชลประทาน ปัจจัยที่เป็นผลสำเร็จหรือผลสัมฤทธิ์ของโครงการชลประทาน คือ รายได้หรือผลกระทบที่เกิดขึ้นของโครงการฯ สนับสนุนกิจกรรมการปลูกพืชจึงเป็นภารกิจที่เจ้าหน้าที่กรมชลประทานจะหลีกเลี่ยงไม่ได้ จากประสบการณ์ที่รับรู้ได้เห็นในช่วงการเรียน คือ การส่งเสริมการปลูกพืชฤดูแล้งในเขตจตุรพักตรพิมาน โครงการชั้นสูง จ.สิงห์บุรี ซึ่งเป็นเหมือนต้นแบบการส่งเสริมการปลูกพืชฤดูแล้ง เมื่อประมาณปี 2517 – 2518 จากนั้นได้เห็น

การสนับสนุนที่โครงการไร่นา ตัวอย่างอ่างเก็บน้ำห้วยสีทนในช่วงปี 2520 – 2521 ปี 2523 ที่โครงการชลประทานน้ำอูนมีโครงการพัฒนาแบบผสมผสานน้ำอูน ซึ่งรวบรวมทุกหน่วยงาน เข้าไปพัฒนาพื้นที่ชลประทานของโครงการน้ำอูน คาดว่าเกิดจากนโยบายที่ 66/23 ของรัฐบาล โครงการชลประทานขนาดเล็กมีเจ้าหน้าที่จากญี่ปุ่น ติดตามผลสัมฤทธิ์ของโครงการ หลังจากนั้น ได้ดูงานที่โครงการพัฒนาการเกษตรหนองหวาย ลำปาง โครงการ NESSI โครงการ ASPL โครงการ NEWMASIP โครงการพัฒนาเกษตรอุตสาหกรรมน้ำอูน ฯลฯ ทั้งหมดนี้เป็นการทำงานบูรณาการกับหน่วยงานต่าง ๆ ถ้าหากไม่ทำงานเหล่านี้ การบริหารจัดการน้ำของโครงการก็จะล้มเหลว ขาดการมีส่วนร่วม ในการทำงานที่ จ.ยโสธรได้แจ้งข้อมูลอ่างเก็บน้ำ พื้นที่ชลประทาน (สามสถานีสูบน้ำด้วยไฟฟ้า) ให้หน่วยงานต่าง ๆ ทราบ และจะบอกว่า ถ้าต้องการผลสำเร็จจากโครงการส่งเสริมการปลูกพืช ต้องทำในพื้นที่ที่มีน้ำเท่านั้น (พื้นที่ชลประทาน) จึงจะประสบผลสำเร็จ รวมทั้งการประมงและการทำนาห้วยด้วย ภารกิจนี้บางครั้งไม่มีงบประมาณจากต่างประเทศก็จะไม่ได้รับการสนับสนุนจาก กรมฯ เนื่องจากไม่ตรงตามภารกิจ แต่ก็ไม่ใช้เรื่องยาก ถ้าเขียนโครงการดี ๆ ของงบประมาณจากจังหวัด จาก อบต. อบจ. ได้ เคยพาเกษตรกรไปดูงานที่ศูนย์ภูพานฯ โดยใช้เงินจาก ส.ส. และแนะนำให้อบต พาชwab้านไปดูแล้วกลับมาทำเป็นตัวอย่าง เราเพียงแต่บอกว่าอยากปลูกอะไร ทำอะไร ขอให้บอกและช่วยกันวางแผนการส่งน้ำ การใช้น้ำตามความต้องการของชาวบ้านโดยอาศัยหลักวิชาชลประทาน ก็สำเร็จได้

งานชลประทาน แต่ในพื้นที่จังหวัดคงไม่มีหน่วยงานไหนที่สามารถวิเคราะห์และรวบรวมข้อมูลเรื่องน้ำได้เท่ากับกรมชลประทาน และผู้ว่าราชการจังหวัดก็ไม่มีหน่วยราชการไหน ช่วยวิเคราะห์ประเมินสถานการณ์อุทกภัยและภัยแล้ง จึงเป็นหน้าที่ที่ควรจะทำ เพื่อช่วยเหลือจังหวัดและประชาชนในพื้นที่ ในฤดูฝนจะต้องบริหารจัดการน้ำให้เหลือไว้ใช้ในฤดูแล้งมากที่สุด การเสนอข้อมูลว่าช่วงปลายเดือนตุลาคมควรกักเก็บน้ำไว้ในแหล่งน้ำธรรมชาติให้มากที่สุด เพราะจะไม่มีฝนตกมาอีกแล้ว ภารกิจการจัดหาน้ำเพื่อการอุปโภค-บริโภค เป็นของ อบต. แต่เราต้องสนับสนุนแหล่งน้ำหรือปล่อยน้ำลงไปช่วย ปัจจุบันในภาคอีสานมีการใช้น้ำเพื่อการประปา จากแหล่งน้ำที่กรมชลประทานสร้างไว้จำนวนมาก การเตรียมรถบรรทุกน้ำ เครื่องสูบน้ำ ไว้ให้ อบต. ยืมใช้งาน แต่ก็ไม่ค่อยจะมีการขอใช้รถบรรทุกน้ำ เพราะจะต้องจ่ายค่าน้ำมันรถและเบี่ยเลี้ยงคนขับตามระเบียบ

จากการติดตาม ผวจ.ยโสธร ในสมัยปี 2549 ท่านได้สั่งการให้สำรวจประปาหมู่บ้าน ว่ามีครบทุกหมู่บ้านหรือไม่ ที่ไหนยังไม่มี ที่มีแล้วมีปัญหาอย่างไร มีระบบทั่วถึงหรือไม่ และจะแก้ปัญหาอย่างไร ส่วนมากจะมีระบบประปาหมู่บ้านเกือบ 100% เคยพูดเล่น ๆ กับผู้ร่วมเดินทางว่าถ้ามีครบแล้วมีการขยายหมู่บ้านออกไป ตั้งบ้านเรือนใหม่แล้ว ระบบประปายังไปไม่ถึง กรณีนี้จะเป็นภัยแล้งหรือไม่ ยังไม่มีใครตอบได้ ชาวบ้านที่ตั้งบ้านเรือนอยู่ห่างไกลชุมชน ก็ควรช่วยเหลือ

ตัวเองบ้าง คำจำกัดความของภัยแล้งคืออะไร มีขอบเขตแค่ไหน มาตรฐานโลกเป็นอย่างไร เรื่องนี้ยังหาคำตอบไม่ได้ ปัญหาภัยแล้งเพราะไม่มีระบบชลประทานเป็นเรื่องสำคัญ และเป็นภารกิจของกรมชลประทานตามกฎหมาย แต่การลงทุนเพื่อการชลประทานจะต้องเกิดความคุ้มค่าการลงทุนจะทำอะไรก็ต้องดูองค์ประกอบหลายอย่าง เช่น พื้นที่อยู่ห่างไกลแหล่งน้ำอาจต้องใช้วิธีขุดสระน้ำแบบโครงการพระราชดำริที่ อำเภอเขาวง จังหวัดกาฬสินธุ์ ได้นำรูปแบบไปใช้ที่ ตำบลดอกกล้า อำเภอปทุมรัตน์ จังหวัดร้อยเอ็ด ขุดสระน้ำขนาดประมาณ 5,000 ลูกบาศก์เมตร ช่วยเหลือการทำนาปี เพราะบางปี เช่น ปี 2537 ข้าวลืบเพราะฝนทิ้งช่วง ไม่ได้เก็บเกี่ยวจำนวนมาก การลงทุนแบบนี้จะคุ้มค่าและมีน้ำเหลือไว้ปลูกพืชผักในฤดูแล้งด้วย แต่ถ้าอยู่ใกล้แหล่งน้ำควรพัฒนาเป็นระบบชลประทานจะคุ้มค่าการลงทุนมากกว่า

การบริหารจัดการน้ำที่ทุ่งกุลาร้องไห้ ทุ่งกุลาร้องไห้มีพื้นที่ประมาณ 2.1 ล้านไร่ อยู่ในเขต 5 จังหวัด ปัญหาของทุ่งกุลาร้องไห้ สภาพดินเป็นดินทราย ชั้นดินตื้น ข้างล่างเป็นดินทราย มีนักประวัติศาสตร์พูดเล่น ๆ ว่าเป็นไปได้หรือไม่ที่บริเวณนี้เป็นแหล่งปลูกข้าวสมัยขอมเรื่องอำนาจแต่ต่อมาพื้นที่เสื่อมโทรม คนก็อพยพออกไป เหลือแต่โบราณสถานบางแห่งไว้ที่เป็นหิน

เนื่องจากเป็นดินทรายจัด สภาพหนองน้ำ ลำห้วยจึงถูกทับถมพื้นเงิน เวลาฤดูฝนเกิดน้ำท่วมพื้นที่เป็นอาณาเขตกว้างขวาง เมื่อฝนหยุดตกน้ำก็แห้ง เมื่อผิวหน้าดินแห้งก็เกิดการแพร่กระจายของดินเค็มมากขึ้น

รัฐบาลออสเตรเลียได้มาช่วยเหลือ ครั้งแรกมาก แพนจะขุดลอกลำน้ำเช่น ลำเสียว ลำเตา ฯลฯ ให้มีขนาดใหญ่ เพื่อใช้เป็นแหล่งน้ำเก็บกักน้ำ แต่ประชาชนส่วนใหญ่ไม่เห็นด้วย จึงจัดทำโครงการพัฒนาไร่นาโดยจัดทำระบบระบายน้ำขนาดเล็ก ซึ่งสามารถเก็บกักน้ำบางส่วนไว้ใช้ในช่วงฝนทิ้งช่วงได้ โดยมีขนาด 200 - 500 ไร่ (ตัวเลขจำไม่ได้) และได้ทำโครงการต่อเนื่องกันไป โดยกำหนดให้มีความสามารถระบายน้ำในช่วงที่ฝนตกหนักได้ทัน ไม่เกิดความเสียหาย โครงการนี้ที่ดำเนินการไว้ จึงเหมือนกับมีคูระบายน้ำจำนวนมาก แต่ยังมีระบบระบายน้ำสายหลักและสายรอง บังเอิญเกิดปัญหาการทำนาเกลือบริเวณรอบอ่างเก็บน้ำหนองบ่อ อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม ทำให้กรมชลประทานดำเนินการขุดลอกลำเสียวใหญ่เพื่อแก้ปัญหา และในช่วงนั้นกรมชลประทานมีงบประมาณในการขุดลอกจำนวนมาก ในเขตจังหวัดร้อยเอ็ดได้ขุดลอกลำห้วยที่มีอยู่ในเขตทุ่งกุลาร้องไห้จำนวนมาก เช่น ลำเสียวน้อย ลำเตา ฯลฯ โดยนำข้อมูลลงไว้ในแผนที่ 1: 50,000 ทำให้ ส.ส. ในพื้นที่เห็นจึงนำไปขอโครงการขุดลอกเพิ่มเติมอีกเป็นจำนวนมาก ซึ่งเป็นผลทำให้ลำห้วยเหล่านี้เป็นเหมือนคลองระบายน้ำสายใหญ่และสายรองของโครงการ และเป็นแหล่งเก็บกักน้ำ สามารถช่วยเหลือพื้นที่นาได้จำนวนมากในช่วงที่เกิดฝนทิ้งช่วง ซึ่งเห็นได้ชัดเจนในปี 2540 - 2542 แต่มาตรฐานการขุดลอกต่างๆ ที่ดำเนินการตลอดระยะเวลา คือจะต้องขุดลอกให้ลึกจากผิวดินไม่ต่ำกว่า 3 เมตร ถ้าเป็นไปได้ควรขุดให้ลึกถึง 4 เมตร หรือ

มากกว่า อาจกำหนดเป็นหลายระดับเพื่อให้เหมาะสมกับปลาชนิดต่างๆ ก็ได้ งานเกือบทุกแห่งจะ นำแบบไปอธิบายให้ผู้นำชุมชนและชาวบ้าน ช่วยกันตรวจสอบด้วย ทำให้ปัญหาเรื่องคุณภาพงาน ลดลงได้มาก เมื่อต้นปี 2544 ได้ดำเนินการในระยะที่ 2 ได้มีเจ้าหน้าที่จากกรมฯ นำบริษัทที่ ปรึกษา มาขอแนะนำที่โครงการชลประทานยโสธร คำแนะนำที่นำไปปฏิบัติแล้วได้ผลคือ ในทุ่ง คุลาร่องให้มีการก่อสร้างฝายเก็บกักน้ำไว้จำนวนมาก แต่ฝายเหล่านี้ไม่มีท่อระบาย ทำให้เกิดการ สะสมของน้ำเค็มในลำน้ำ (สมัยเค็กลอยอยู่ในพื้นที่ทำนาเกลือ น้ำในคลองหน้าบ้านมีทั้งน้ำเค็ม น้ำ กร่อยและน้ำจืด แยกเป็นชั้น ๆ) จึงได้เสนอให้ปรับปรุงท่อระบายน้ำจากแหล่งน้ำกักเก็บน้ำทั้งหมด เพราะในช่วงฤดูฝนมีฝนตกมาก จะได้ชะล้างดินเค็มและนำน้ำเค็มออกไป ทำให้น้ำที่เหลือในช่วง ปลายฤดูฝนเป็นน้ำจืด ในการประเมินผลสำเร็จของโครงการ ควรมีการประเมินว่าพื้นที่น้ำที่ถูกทิ้ง ร้างได้ถูกนำมาใช้อีกเป็นจำนวนมาก ผลสำเร็จของโครงการดูได้จากโรงสีข้าวที่ตั้งขึ้นใหม่หลาย โรงในปัจจุบัน แนวทางนี้ควรมีการนำไปใช้ดำเนินการที่บริเวณอำเภอพิมาย จังหวัด นครราชสีมา และอำเภออื่น ๆ ที่อยู่ใกล้เคียง เพราะมีลักษณะพื้นที่ที่คล้ายกัน ปัจจุบันได้มีพื้นที่ถูก ทิ้งร้างมาก มีการขยายตัวของดินเค็มมาก ทั้งหมดนี้เกิดจากแนวคิดในการทำงานบริหารจัดการน้ำ ของกรมชลประทาน

การบริหารจัดการน้ำ เป็นสมรรถนะหลักที่จำเป็นของกรมชลประทาน แต่ถ้ามองพิจารณา คุบคุลากรของกรมชลประทานแล้ว ในแต่ละสำนักงาน แต่ละโครงการฯมีคนที่น่าสนใจ ทำงานใน เรื่องนี้น้อยมาก แต่ทุกครั้งที่เกิดปัญหาอุทกภัย ภัยแล้ง ข้อมูล คำอธิบายที่ถูกต้องเท่านั้น ช่วยกူ หน้าที่สร้างภาพพจน์ให้กรมชลประทาน สถานการณ์ปัจจุบันความก้าวหน้าในวิชาชีพ ความก้าวหน้าในรายงาน ทำให้มีเจ้าหน้าที่จำนวนน้อยที่สนใจงานเหล่านี้ ทั้งๆ ที่เป็นงานที่มีผลต่อ การพัฒนาประเทศไทยมาก หวังว่าบุคลากรรุ่นใหม่ๆ ของกรมชลประทาน สนใจทำงานด้าน บริหารจัดการน้ำมากขึ้นไม่ว่าจะอยู่ในสายงานไหนเพราะทุกคนในกรมชลประทาน ควรจะรู้ดีจะ ช่วยประชาสัมพันธุ์ได้มาก

สนใจรายละเอียดข้อคิดเห็นในเอกสารนี้ติดต่อ NIRUN_N@mail.rid.go.th หรือ นายนิรันดร์ นาคทับทิม ส่วนจัดสรรน้ำและบำรุงรักษา สำนักชลประทานที่ 7 จังหวัด อุบลราชธานี